

UOT 821.111(73)

Nigar Əsgərova
ADU
nigar1988sport@gmail.com

EMİ TANIN “SINIQÇININ QIZI” ROMANINDA MİLLİ-MƏDƏNİ KİMLİK PROBLEMİ

Açar sözlər: *Emi Tan, “Sınıqçının qızı”, identiklik, roman.*

Key words: *Amy Tan, “The Bonesetter’s Daughter”, identity, novel.*

Ключевые слова: *Эми Тан, «Дочь костоправа», идентичность, роман.*

Müasir Asiya-Amerika nəsrinə ümumilikdə kiçik süjetlərdən yığılmış romanlarla xarakterizə olunur. Demək olar ki, hər bir əsər Asiya mədəniyyəti və təbiəti ilə assosiasiya təşkil edən bir obrazı və ya bir ideyanı birləşdirən simvolla bağlı olur. Adətən onlar da tarixi vətənləri, kökləri və milli-mədəni kimliyi ilə həmahəng səslənir və bu vəhdət müasir Amerika həyatının əksi kimi təqdim edilir.

Açıq-aydın etnik ənənələrlə bağlılıq bir tərəfdən Amerika nəsrinə yeni ab-hava gətirdi, digər tərəfdən isə onun inkişafına, daha fərqli istiqamətlərin yaranmasına səbəb oldu. Asiya mədəniyyətindən gələn yenilik emosiyaların parlaqlığına, mənəvi-ruhani aləmin axtarışına, mənəvi dəyərlərin ənənəyə ~~hə~~ bağlılıq problemi ilə nəticələnən əsərlərin yaranmasına səbəb oldu. Soyuq mühakimələrlə bol olan Amerika nəsrinə insan varlığının əzəli, əbədi istəyi olan hüsur və məmnunluq hissləri ilə əvəz olundu. Etnik paradıqmalar Amerika nəsrində rəngarəngliyi, müxtəlifliyi və “başqası” olmaq, “başqası” kimi düşünmək məsələlərinə yol açdı.

Çində doğulub böyüyən, lakin Amerikada yaşayan və öz ənənəvi mədəniyyəti ilə Qərbi mədəniyyəti arasında qalan çinlilərin həyatı Amerika-Çin ədəbiyyatının əsas mövzularını təşkil edir. Öz ənənəvi mədəniyyətini daşıyan valideynlərlə Amerikada doğulan və “əsəl” amerikalı olan uşaqlarla nəsillərarası problemlər demək olar ki, bütün Amerika etnik ədəbiyyatının xarakterik xüsusiyyətini təşkil edir. Çin əsilli yazarların yaradıcılığında isə bir qayda olaraq ailə içi problemlər, müxtəlif nəsillə nüməyəndələri arasındakı münasibətlərdən bəhs edilir. Bu münasibətləri Çin əsilli amerikalı yazıçılar assimilyasiya problemləri, o cümlədən “əsəl” amerikalıya çevrilmiş uşaqla-

rın Çin həyat tərzini ilə amerikalıların həyat tərzinin qarşılıqlı əlaqəsini təcəssüm edən mövzularda əks edirdilər.

Milli-mədəni kimlik problemləri və çinli amerikalıların ailəsindəki nəsillərarası ziddiyyətlərdən yazan yazıçılardan biri də Emi Tandır (Amy Tan). Onun “Sınıqçının qızı” (The Bonesetter's Daughter) romanı [5] Amerikada yaşayan çinli mühacirlərin ailəsində baş verən nəsillərarası problemlərdən bəhs edir. Ənənəvi Çini təcəssüm edən və Amerika həyat tərzinə yad olan ana və heç vaxt Çində olmayan və bu səbəbdən ona yad olan ənənəvi dəyərlər ilə doğulub böyüdüüyü Amerika reallığı arasında qalan qızın həyat hekayəsi əsərin əsasını təşkil edir. Ananın tarixçəsi xüsusi dildə, qırıq-kəsik ingilis dili ilə Çin dialektindən yaranmış xüsusi təhkiyə diliylə nəql edilir. Bir çox tənqidçilər belə təsvir üsulunu gənc amerikalıların öz kimliyini qəbul edib, onunla barışığa gedən yol ilə izah edirdilər [2; 3].

Roman müxtəlif mədəni-tarixi hadisələrin fonunda üç qadının həyat hekayəsindən bəhs edir. Nənə feodal qayda-qanunları olan Çinə, ana yarı Çin, yarı Amerikaya, qız isə müasir Amerikaya aiddir. Əsərdəki kimlik axtarışını və bu yolda qarşılaşdığı maneələrin dəf edilməsini hər üç qadının həyatına təsir edən fakt kimi dəyərləndirmək olar. Hər üç qadın özgürlüyünü, kimliyini bərpa edib şəxsiyyət kimi öz sözü, səsi uğrunda mübarizə aparır. Asiya folklorundan gəlmə ruhlar aləminin köməkliyi ilə öz kimliyinə qovuşmaq motivi də bütün əsər boyu hər üç qadının həyatında izlənilir. Əcdadları ilə bağlılıq bütün hallarda güc-qüvvə şəklində problemləri adlamağa, kimliyini, öz daxili “mən”ini tapmağa yardım edir. Gözəgörünməz əcdadlarının ruhu çinli nənənin və ananın köməyinə çatdığı kimi, gənc qızın öz kimliyini müəyyən etməsinə, özgürlüyünə qovuşmasına, onun çinli, yoxsa amerikalı olmasına da yardım edir.

Çin və Amerika kimi iki mədəniyyətin toqquşması və inteqrasiyası motivi Emi Tan yaradıcılığının aparıcı leytmotivlərindəndir. “Sınıqçının qızı” romanında yazıçı bədii zaman və məkanla inanılmaz dərəcədə müəllif fantaziyası ilə oynayır, qəhrəmanları müasir Amerikadan qədim Çin ərazisinə, oradan isə müasir dünyaya keçirə bilir. Bunu müəllifin təhkiyə üslubunda da izləmək olur. Belə ki, o, şəhər personajlarının dilini kənd sakinlərinin danışq tərzini ilə, müasir ingilis dilini isə etnik azlıqların dili ilə əvəz edir. Bu halda dil mədəni keçilməzliyin ifadə vasitəsi, amma eyni zamanda da nəsillərarası münasibətlərin, dialoqun alətinə çevrilir.

Əsərin baş qəhrəmanı Amerikada təhsil görmüş Rut adlı gənc qızıdır. O, ingilis dilində gözəl danışır, lakin onun Çindən gələn anası Lu Lin ingilis dilində pis danışır, özünü ifadə edəndə çox vaxt Çin dilində sözlər işlədir və

beləcə onsuz da anlaşılmayan ingiliscəsini daha da qələzləşdirir. Lu Lin yalnız vacib və əsas sözləri işlədəndə onu başa düşüb anlamaq olur. Bu səbəbdən o, özü üçün xüsusi danışiq dili yaradır və beləcə özünü ifadə edə bilir. Yeni yaratdığı dil isə onunla qızı arasında keçilməz sərhəd yaradır. Lu Lin özü və xatirələri ilə bağlı əlyazmasını Çin heroqlifləri, Çin mədəniyyəti ilə bağlı obrazlarla təsvir edəndə Rut anası ilə mənəvi bağlarını birdəfəlik itirir. Bu anlaşılmazlıq ana və qız arasında uzun müddət davam edir. Müəllifin ziddiyyətlərlə qurduğu təhkiyə məkanı çinli mentaliteti və dünyagörüşünün bədii təsvirində öz ifadəsini tapır. Bu da öz növbəsində Çin mədəniyyətindən gələn qütblük prinsipi və ya əks elementlərin qarşılıqlı şəkildə tamamlanması (“İn və Yan”) prinsipinə söykənir. Əgər Qərb mədəniyyəti binar əksikliklərə söykənsə, çinlinin həyat fəlsəfəsi bu əksikliyin tarazlığını tapmaq idi. Bu səbəbdən Emi Tanın əsəri “İn və Yan” konsepsiyası əsasında aydınlaşır.

Sınıqçı obrazı romanın mərkəzi fiquru olaraq əsərin bütün personajlarının xarakterlərinin açılmasında bədii vasitə kimi iştirak edir. “Sınıqçının qızı” metaforasını ilk növbədə atası həkim olan Li Ksinə aid etmək olar, amma bu metaforanı həm də Lu Lin və onun qızı Ruta da aid etmək olar. Əsərin sonunda ana öz qızı ilə münasibətlərini bərpa edə bilir, Rut isə özünün çinli kökləri ilə barışır və bu səbəbdən də öz milli kimliyinə qovuşur. Görünən odur ki, hər üç nəslin qadınları öz həyatlarının “sınıqlarını” düzəldir və qəlb yaralarını sağalda bilirlər.

Emi Tan əbədi mövzulara toxunur və onun qələmində bu mövzular xüsusi məna kəsb edir. Adətən onun qəhrəmanları Amerika həyat tərzi ilə Çin irsi, adət-ənənəsi arasında bir balans axtarır. Yazıçı milli-mədəni kimlik və mədəni yaddaş problemini biri-birinə yad mədəniyyətlərin daşıyıcıları olan ailələrin timsalında müəyyən edir. Amma eyni zamanda da yeni yaşayışa, yeni sosial düzənə uyğunlaşan gəlmə nəslin nümayəndələri “melting pot” da əriyib yoxa çıxmırlar. Əksinə onlar öz milli-mədəni kimliyini qoruyub saxlayır, öz ənənələrinə hörmətlə yanaşır, öz dillərini unuturlar. “Sınıqçının qızı” romanın qəhrəmanı Lu Lin də belələlərindəndir. O, Amerikada yaşasa da öz mədəni köklərinə sadıq qalır, onun dünyagörüşü amerikanlaşmır. Amma bununla belə Lu Lin Çin dəyərlərini amerikanlaşmış qızına aşılaya bilmir. Elə buna görə nəsilərarası bağların itməsindən qorxur.

Cavan nəsil çinli olmalarına baxmayaraq, özlərini Qərb sivilizasiyası, Qərb mədəni dəyərləri ilə müəyyənləşdirir, bəzən isə ümumiyyətlə valideynlərinin etnik dəyərlərini qəbul etmirlər. Çin mədəniyyəti ilə qarşılaşanda onu özlərinin qəbul etdikləri Qərb dəyərlərilə birləşdirməyə cəhd edirlər.

Özündə bir neçə nəslə daşıyan çinli ailələr Amerika ailə modelindən köklü şəkildə fərqlənir. Amerika individual mədəni dəyərlərində insan özü-özünə cavabdehdir və bu səbəbdən belə ailələrdə avtonomiya təqdir olunur. Çin dəyərləri daha çox kollektiv mədəniyyətə söykənir və bu səbəbdən insan daha çox qrup yönümlüdür. Amerikalılar isə fərd yönümlüdürlər və bu səbəbdən müstəqilliyi və təşəbbüskarlığı davranışlarında xüsusi şəkildə vurğulayırlar. Kollektiv mədəniyyətlərdə isə dəyərlər sistemi fərqlidir. Belə mədəniyyətin daşıyıcılarına uşaqlıqdan digərlərinin maraqları şəxsi maraqlardan üstündür, insan hissləri və istəkləri ictimai rifah üçün ikinci dərəcəlidir fikrini alışıdırılar. Bu iki müxtəlif yanaşma prinsipi Emi Tanın əsərində ana və qız arasında yaranan ziddiyyətin əsasına çevrilir. Əcdadların kultuna sitayiş, övlad amiranəliyi, kiçiyin böyük qarşısında qeydsiz-şərtsiz itaəti, qadınların susqunluğu, müəyyən edilmiş davranış qaydalarına ciddi riayət edilməsi də kollektiv mədəniyyətin bir hissəsidir. Qərb dəyərləri ilə böyüyən və təhsil alan Rut anasının onun üçün qoruyub saxladığı və həyatına tətbiq etdiyi davranış modelini qəbul etmir. O, öz hisslərini, emosiyalarını, sevdiyi insana qarşı münasibətini açıq şəkildə göstərmək istəsə də anası üçün bu son dərəcə qəbul edilməz və nalayiq hərəkət kimi dəyərləndirilir.

Amerikada doğulub böyüyən kiçik nəsil demək olar ki, Amerika cəmiyyətinin dəyərlərini reallaşdırır, valideynlərindən gəlmə ənənəvi Çin müdrikliyindən imtina edilər. Analar da öz növbəsində öz adət-ənənələrini qoruyub saxlayır, seçib yaşadıqları ölkənin fundamental əsaslarını qəbul edə bilmirlər. Bu isə öz növbəsində ailədaxili problemlərə yol açır.

Əsərin birinci hissəsi müasir Amerikada baş verir və təhkiyə Rut tərəfindən nəql edilir. O, daimi gərginlikdə yaşayır, çünki anası Lu Lin istənilən səbəbdən özünü öldürməklə hədələyir. Rutun bütün həyatı özünün də başa düşmədiyi qadağalarla bağlıdır və bu səbəbdən ona elə gəlir ki, özü də daxil olmaqla ailəsindəki qadınlar lənətlənib. Böyüdükcə Rut sakit həyat tərzini keçirir, lakin qorxu və həyəcan hissi onu tərək etmir. Əsərin əvvəlində o, işindən, sevdiyi insanla münasibətlərindən, sosial statusundan məmnunluq hissi keçirmir. Bütün bunlar azmış kimi Lu Linə Altsheymer xəstəliyi diaqnozu qoyurlar. O, hər şeyi unudur, qarışdırır, bəzən isə dözülməz olur. Rut bu səbəbdən anası ilə yaşamağa başlayır. Yenidən bərpa olan yaxınlıq onda anası ilə yaşadığı günlərin xatirələrini oyadır, ailəsi haqqında daha çox şey öyrənməyə ehtiyac duyur. Bu ehtiyac onun kimliyinin bərpasına gedən yolda bütün maneələri dəf edir.

Romanın ikinci hissəsi Lu Linin ingilis dilinə çevrilmiş əlyazmasından ibarətdir. Hadisələr XX əsrin əvvəllərinə, Çinin ərazisində yerləşən kiçik

kəndə keçirilir və qorxunc ailə sirləri, lənətlənmiş qadınlarla bağlı əhvalatlar bu hissənin əsasını təşkil edir. Lu Linin xatirələri onun anası Li Ksinlə bağlı sirlə hadisələrə aydınlıq gətirir, məlum olur ki, o, anasını dayəsi bilmiş, yad qadına ana demişdir. Lal olan ana övladına onun nikahdan kənar olması sirrini açma bilməmiş, bu üzdən hər ikisi anlaşılmazlıqda və biri-birinə olan güvənsizlikdə yaşamışlar. Li Ksinin intihar etməsi onu faciə ilə bitəcək nikahdan qurtarır və beləcə o, həqiqəti öyrənir, anasının hansı əzablardan keçdiyini bilir. Məhz anası-dayəsi ona sevməyi, müdrik olmağı öyrətmişdir. Lu Linin əlyazması onun özünün nəsli, kökü ilə bağlılığının açarı, onun bir şəxsiyyət kimi formalaşmasının canlı sənədi kimi müəyyən olur. Bu sənədlə tanışlıq Rutun öz "mən"ini tapması, kimliyi ilə barışmasına gətirib çıxarır.

Əlyazma Çin dilində olduğundan Rut uzun müddət onu oxuya bilmir, lakin sonda tərcüməçi taparaq Lu Linin həyat hekayəsini, bütün gerçəklikləri anlayıb başa düşür. Məlum olur ki, Lu Linin də öz anası ilə çətin və mürəkkəb münasibətləri olmuş, lakin nənəsi intihar etmişdir. Rut isə bu acı gerçəklikdən qurtula bilmişdir.

Lu Lin də qızı kimi bütün uşaqlığını anası və onu əhatə edən insanlar arşında vasitəçi olmuşdur. Lal anasının dediklərini izah edir, onu anladır, bəzən də qoruyurdu. Rut da ingilis dilində pis danışan anasının dediklərini tərcümə edir, onun dilmancı kimi çıxış edir. Nənəsi və anası arasındakı münasibətlər onun da anası ilə münasibətlərində təkrarlanır.

Çin haqqında xatirələr əsərdə mətnaltı kimi çıxış edir və bir ailənin üç nəsli arasında körpü rolunu oynayır. Ana üçün keçmiş Çin milli-mədəni dəyərləri idisə, heç bir zaman Çində olmayan amerikalı qızı üçün onlar mədəniyyət mətnlərinə çevrilir, fəlsəfi, əxlaqi assosiasiyalarla öz milli-mədəni keçmişinə qovuşmağa yol açır.

Romanın üçüncü hissəsindəki hadisələr yenidən müasir Amerikaya köçür və burada davam edir. Anasının, nənəsinin gerçək həyatını öyrənən Rut çinli olmasını qəbul edir. Maraqlıdır ki, Rut öz kimliyini, əslini və kökünü qəbul edib tanıyanda sevdiyi insanın gözündə ucalır. O, sanki özü ilə dil tapır, özü ilə harmoniyaya, hüzura qovuşur. Anasının yaddaşsızlıqdan əziyyət çəkməsi daha ağırlı hadisələrin silinməsi ilə nəticələnir, bu isə öz növbəsində onun xarakterinə təsir edir, onu başqa tərəfdən tanıdır.

Amerikalı ədəbi tənqidçi Emi Linqə görə Emi Tanın əsərinin əsas ideyası ondan ibarətdir ki, çinli amerikalılar milli mədəni kimliyini qorumaq üçün onu yaddaşda saxlamalı və gələcək nəsillərə ötürməlidirlər: "Dolğun insan olmaq üçün iki dünya arasında tarazlığa nail olmaq lazımdır. Yalnız Amerika modelini qəbul edib Çin ənənələrini inkar etmək olmaz. Fəlsəfələri

barışdırmaq lazımdır. Əgər ənənələr yeni həyatda yer tapa bilmirsə, onlara hörmət etmək və yaddaşda, tarixdə saxlamaq, gələcək nəsillərə ötürmək lazımdır” [4, s.29].

Asiya-amerikalı yazarlar bir qayda olaraq “Mən kiməm?”, “Mənim yerim haradadır?” suallarını qaldırır və bu suallara cavab arayırlar. Onların əsərlərində ikinci nəsil mühacirlər sakit və təvazökar şərqli qızları kimi təqdim edilirdisə, daha sonrakı nəsil davamçıları uğurlu amerikalılar kimi təsvir edilirdi. İkili status yeni mədəni dəyərlərin yaranmasına, köhnə və yeni dünyanın barışıqına, keçmiş və bu günün mövcudluğuna şərait yaradırdı. Bu birgəməvcudluq şəraitində milli-mədəni dəyərlər “Mən kiməm?” sualına cavab verir və onun yerini müəyyən edir. “Mən kiməm?” sualı iki mədəniyyətin daşıyıcısı kimi də cavablandırılır. Elə buna görə Amerika vətəndaşı kimi ingilis dilini doğma dili bilən, Amerika həyat tərzini qəbul edən Çin əsilli amerikalılar eyni zamanda da əcdadlarının ənənəvi mədəniyyətlərini də qəbul edirlər. Emi Tan məhz belə amerikalıların həyatından yazır, onların “tarixçəsini qələmə alırdı” [1, s.9].

Emi Tan göstərir ki, Amerika keçmişdən qurtulmaq, gizlənmək yeri deyil, Amerika öz milli-mədəni dəyərlərini, kimliyini saxlamaqla yeni şəkildə düşünmək, həyata yenidən baxmaq üçün arzuların reallaşdığı yerdir. Rut da Lu Linin əlyazmaları ilə öz mədəni irsinə, öz kökünə qovuşur, özü ilə, anası ilə qarşılıqlı anlaşmaya gəlir və məhz bundan sonra həyatının yeni düzənini qazanır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Dew R. F. Pangs of an Abandoned Child. The Kitchen God's Wife by Amy Tan // The New York Times Book Review. 1991, June 16, Section 7, 9 p.
2. Huntley E.D. Amy Tan: A Critical Companion. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1998, 165 p.
3. Heung M. Daughter-text / Mother-text: Matrilineage in Amy Tan's The Joy Luck Club //Feminist Studies. 1993. Vol.19, #3., pp.597-616.
4. Ling A. Between Worlds: Women Writers of Chinese Ancestry. – New York: Pergamon Press, 1990, 214 p.
5. Tan A. The Bonesetter's Daughter. NY: G.P. Putman's Sons, 2001, 400 p.
6. Fitzgerald, K. The Face of Nation: Immigration, the State, and National Identity . Standford: Standford Univ. Press, 1996, 264 p.

Nigar Asgarova

Summary

The problem of national-cultural identity in Amy Tan's "The Bonesetter's Daughter" novel

The article analyzes the problem of national and cultural identity, as well as conflicts between generations in the families of Chinese Americans based on the novel by Amy Tan "The Bonesetter's Daughter". The study reflects the real picture of the development of Asian-American literature. Due to American political and demographic history, by the beginning of the 21st century it remains mainly Chinese -American and, to a lesser extent, Japanese and Filipino-American. At the same time, the problem of ethnic minorities remains under-researched. The Chinese, who were born and raised in China, but who live in the United States and are located between their own and Western culture, are the main themes of American-Chinese literature. Amy Tang in her novel shows that America is not the place, where you can get rid of and hide from the past. America is a place where dreams come true, an opportunity to think in a new way, to reconsider life, considering and preserving national, cultural and personal values.

Нигяр Аскарова

Резюме

Проблема национально-культурной идентичности в романе Эми Тан «Дочь костоправа»

Статья анализирует проблему национальной и культурной идентичности, а также конфликты между поколениями в семьях американцев китайского происхождения на основе романа Эми Тан «Дочь костоправа». Исследование отражает реальную картину развития азиато-американской литературы. Обусловленная американской политической и демографической историей, она к началу XXI века остается в основном китайско-американской и, в меньшей степени, японо- и филиппино-американской. Вместе с тем, проблема этнических меньшинств остается малоизученным. Китайцы, которые родились и выросли в Китае, но проживающие в Соединенных Штатах и находящиеся между своей и западной культурой, являются основными темами американско-китайской литературы. Эми Тан в своем романе показывает, что Америка - это не то место, где можно избавляться и прятаться от прошлого, Америка - это место, где сбываются мечты, создается возможность мыслить по-новому, пересмотреть жизнь, сохраняя при этом свои национальные и культурные и личностные ценности.

Rəyçı:fil.e.d.H.Əliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 14.09.2020